

ZORA

Časopis

za zabavo, znanost in umetnost.

Štev. 5.

V Mariboru, 1. marca 1872.

Tečaj I.

Zabavni del.

V vojni krajini.

Povest.

(Dalje in konec.)

Od tega dne se je pričel najlepši čas mojega življenja. Zahajal sem na dom gospodarja Vuka od početka vsak teden, kmalu nisem mogel zdržati se, da ne bil šel skoro vsak dan. Pri teh pohodih sem izpoznal, da se v deklici, o kateri sem bil tako hitro dobro sodbo storil, in s katero sem — nagel kakor sem v vseh svojih odlokih — tako brez vseh okolišajev in skoro najodločnejši odgovor sklenil. Sedevala sva navadno ob lepih dnevih na vrtu in najprosteji pogovor z njo mi je bil milejša zabava, nego kar sem na svetu užil.

Strastno zaljubljen, hotel sem, ker se mi je videlo da zadržka poleg medsebojne ljubezni ne more biti, razmero do naravnega konca izvesti — do ženitve. Da zadržka biti ne more, mislil sem s tem večjim prepričanjem, ker je bila moja služba primerna temu, kar bi bila ona po očetu dobila, razen tega, da sem se mogel sam z nekoliko po mojih umrlih starših podedovanim premoženjem izkazati. Tudi star ime je vedno z enako prijaznostjo sprejemal, in nisem zapazil, da bi mu moji pohodi neljubi ali nepovoljni bili.

To je trajalo tako kak dober mesec. Ves ta čas si samo ene prikazni nisem mogel razložiti. Moj prijatelj Savić ni bil več moj prijatelj. Izogibal se me je, in ako sva službeno ali slučajno občevala, bil je kratek v razgovoru, resen in ako je govor došel na Vukov dom in Milano, zasmehnil se je vselej tako zaničljivo, da me je

vzbunilo in sem se ga torej tudi jaz izogibal. Zakaj mi je ta mož, ki sem ga bil za vse skozi poštenega izpoznal, sovražen, tega si nisem mogel razložiti. Da ni moj tekmeč, to sem videl, ker razen tega, da je redkokedaj bil videti pri Vuku, vedel sem po drugih ljudeh, da ima nevesto, ter da čaka samo svojega premeščenja, da se oženi.

Razen Savića tudi pravoslavni stari pop ni bil moj prijatelj, da si sva bila bratinstvo pila in me je prej poljubljal, in vsega prijateljstva in štovanja zagotavljal. A z njim itak nisem dostokrat sešel se.

V drugem mesecu sem zapazil nekovo spremembo na starem Vuku. Bil je meni nasproti nekako nemiren in stare prijaznosti ni bilo več. Sosebno po nedeljah, kadar je stari popo dohajal na svojo obligatno južino, videl sem včasih kakor da bi Vuk z menoj ne bil zadovoljen. Mislil sem, da to prihaja od tod, ker se mu za glas svoje hčere ne zdi dobro, da v hišo zahajam pa je nisem še snubil. Da ga o svojih poštenih namerah prepričam, sklenem ob prvi priliki govoriti z njim. Prej pa sem moral z deklico na čistem biti. Za to razodenem svoj namen najprvo njej. Ko me je čula, zarudela je na prvi mah, potem se obrnila molče proč.

„Menda vendar nemaš ničesa proti temu?“ vprašam jo. Kadar sva bila sama, sva se tikala.

„Ne stori še tega, zdaj še ne“, reče nekako nemirno. Zakaj ne? Tega nisem mogel iz nje spraviti. Prvič sem odšel jako slabovoljen od Vukovega doma, s sklepom, da me dolgo ne bo nazaj.

Vendar samo do prihodnje nedelje sem mogel držati svoj sklep. Doma mi ni bilo več prestati,

nagnenost do deklice mi je bila postala strast in imeti sem jo hotel za vsako ceno.

Prišedši v nedeljo popoldne k Vukovim, najdem nepričakovano veliko družbo. Bil je tu Savić, pop in nekaj drugih moških in ženskih. V oči mi je pal, takoj ko sem vstopil, velik, mlad mož, izgled moške krepkosti in lepote, ki je sedel poleg Milane. Ona je sedela v sredi med Savičem in njim. Savič mi predstavlja v mladem neznanecu svojega brata trgovca, ki se je dalje časa v Trstu bavil, ki pa zdaj ostane več časa v domovini. V tem predstavljanji je bil čuden ton, ki me je nekako žalil, da si nisem vedel zakaj. Nevoljen sem bil tudi, ko sem odmah zapazil, da je Milana, katere vesel smeh sem že od daleč čul, po mojem vstopu tiha postala.

Ker poleg nje nisem mogel sestiti, šel sem bolj na zadnji konec mize in precej mnogo molčal.

Novi prišlec trgovec Savić je imel toliko posla in toliko besedi za Milano, da me je kmalu neznanska ljubosumnost grizla, to tem bolj, ker sem precej zapazil, da za mojo razmero k njej ve, kajti večkrat me je preko mize pogledoval in to ne posebno prijazno.

Nekoliko kasneje so prišli še trije novi gostje. Bila sta dva uradnika in nek mladi človek (nisem se brigal za njegov stališ) iz civilne Hrvatske, znanci našega kučegazde Vuka. Razen mene je bilo vse društvo odlično veselo, precej dolgo.

Ne vem kako je naposled, po zavžitku obilih steklenic vina, vnel se prepir o „srbstvu“ in „hrvatstvu“. Dokler se jaz nisem vmes mešal, bil je prepir še prilično miren. Ker sem bil nevoljen, pil sem bil več ko po navadi, tako sem menda z nekim sarkazmom govoril, prav dajeje Hrvatom, da si bi bil po svojem preverjenji in v mirni uri gotovo mogel samo posredovalec biti in niti enim niti drugim pritegniti. Ali tu so precej na moje prve besede strastno in srdito po meni padli: pop, Savić, in zaničljivo njegov brat trgovec.

Nečem ti neprijetnega prizora obširno risati; postal sem v obrambi sam ognjen, krivičen in trmoglav. Razžalil sem vse društvo — zapustil sem tako hišo, kjer je prebivala ona, od katere sem vso srečo svojega življenja pričakoval.

Tisto noč sem brodil dolgo okolo. Drug dan je prišlo iztрезnenje. Razumel sem, da sem sam kriv tega prizora. Ali ta prizor me je tudi podučil, zakaj sta pop in moj bivši prijatelj Savić proti meni. Ker nisem „pravoslaven“ in ker je Savić Milano namenil temu svojemu bratu, o katerem od tega dne niti nisem vedel da živi!

Svoj greh sem hotel popraviti. Čez nekoliko dni sem bil na potu k Vuku. Dobil sem gospodarja v veži, pozdravil ga, ali obrnil mi je hrbet in ob kratko povedal, da mi po zadnji nedelji njegova hiša ni več odprta. Ko sem tako osramočen odhajal, ljut srd in bolest v srci, videl sem na oknu trgovca Savića. Mislil sem, da se moram vrniti, da mu moram iztrgati kar je moje — a premagal sem se in šel.

Vso svojo filozofijo in hladnokrvnost sem zbiral, da bi postal malomaren za vse, tudi za njo, da bi se sam odrekel svojim upanjem. A ni šlo. Moral sem izvediti, kako ona misli; ako je ona za-me potem mi je vse eno, ako so vsi proti meni. Pisal sem jej in po plačanem človeku jej pismo poslal, v katerem sem jo prosil, da se na tihem snideva v mraku na določenem kraju.

Prišla je. Bila je bleda in objokana; ali v njej se nisem bil zmotil. Ona mi je bila to kar prej. Obetala mi je zvestobo, rotila me, naj čakam, naj njej verujem, a da naj jo zdaj ne iščem. Dogovorila sva se, da si piševa. Vzpokojen sem šel domu.

Drug dan dobim pismo v cirilici z neznano roko pisano. Pisalec je znal, kaj sem jaz prejšnji večer govoril z Milano. Ali je poslušal? ali drugače izvedel? to mi je še dan denes neznano. Navestil mi je v pismu samo, da naj svoje namere na deklico opustim, ker bode on skrbel, da jo nikdar ne dobim, in da ona meni sinoči danih obljub nikdar držala ne bode. Izdan je bil tudi najin črtež, da si dopisujeva, kajti moj sel pisem ni mogel tam oddati, kjer je bilo dogovorjeno, in jaz nisem dva tedna nobenega pisma dobil.

Kdo je bil moj skrivni sovražni dopisnik? Da sem imel ves sum na Savića, to se samo ob sebi razume. Da bode takó „skrbel“, da Milane ne dobim, kakor je, tega si nisem bil v svesti.

Nekega dne sem bil poklican dve uri daleč v gozd k ranjenim delavcem. Sekali in obrezovali so tam kranjski delavci in Čiči hraste, in velik sklad, ki se je bil podrl, ubil je bil enega, drugima dvema pa noge podrobil. Ko sem v ubožnih, za silo iz vej in lubja narejenih delavskih bajtah delo usmiljenega Samaritana dovršil, bila je že noč. Delavski oglednik mi je hotel dati spremstvo enega delavca črez gozd do doma. Ali nisem ga hotel. Za svojo osobno varnost se nisem bal, ker sem imel pri sebi revolver in mesec je svetil; pot mi je bil znan in pri tem svojem duševnem stanji mi je bil tak samotni pot ugoden za razmišljanje. Tako sem korakal peš in sam med

starim brastjem, v katero je mesečina sijala. Bilo je vse tiho, niti sove nisem čul ta večer.

Ko sem bil sredi gozda začujem na strani pota glas, kakor da bi se suha veja pod ного strla. Kakor nisem boječ, stali so mi vendar lasje po konci in mahom sem napel svoj revolver.

Ta hip počí puška. Zadet sem bil, pal sem in naenkrat sem bil v nesvesti.

Črez kake tri dni sem prišel k sebi. Ležal sem doma, sosedni zdravnik mi je svinčenko iz telesa vzel. Prodrla je bila tu, kjer sem ti prej kazal. Polotila se me je huda vročnica, več tednov se zopet nisem zavedel, okreval sem še le črez dva meseca.

Potem sem še le izvedel, kaj se je med tem časom zgodilo. Trgovec Šavić je bil odšel, njegov brat je bil prestavljen, in Milana — tudi nje ni bilo več pri očetu, odšla je bila k neki teti v mesto, nisem izvedel katero.

Odslej se me je polotila neka otožnost; telesno nisem popolnoma ozdravel, kajti še zdaj čutim svojo zaceljeno rano ob vsacem spremenu vremena. To je delovalo tudi na moje duševno življenje. Včasi me prime gnjev, da bi kakor Samsom hotel za svetovne stebre prijeti in vse razsutí; včasi sem apatičen, za nič bi se ne brigal.

„Ali ni bilo nobenega sodniškega preiskavanja o napadu na Tebe“, vprašam ga.

„Bilo. Ali jaz nisem hotel nobene slutnje izreči, vojni sodniki tudi ne, stvar je ostala tajna za druge. — Prosil sem za odpust in sem ga dobil. Ker sem raujen, dovolili so mi nekaj penzije, a kakor veš, živim lahko tudi brez nje. Samo da bi se mi bolj ljubilo živeti.“

„In kje je ona zdaj?“ vprašam.

„Tega ne vem, in nečem poizvedavati. Videti bi je ne hotel, kri je med nama, — vendar je pozabiti do zdaj nisem mogel. Živim zdaj tu zdaj tam, ali stare zdravosti menda ne bode več. Tudi ne vem, je-li bodem kedaj kaj delati mogel za občno korist. — Bog te živi!“

Trčila sva s čašami, in molčala sva obadva.

Drugo jutro sem se od njega moral posloviti. Obljubil mi je, da mi hoče pisati. Ali dobil sem samo kratko karto kmalu po najinem razhodu od njega. Glasi se: „Z bogom! Na barko kliče strel. Moje geslo: vive la republique!“ — Ravno tačas so vrelí iz vsega sveta prostovoljci na Francosko pod Garibaldijevo zastavo. Slutim iz gorenjih besedi, da je tudi moj prijatelj ostal kje pri Dijonu kot bojevník za samodoločbo narodov — kajti od tačas nisem čul o njem ničesa.

J.

Govor o želodcu,

ki ga je govoril na pustni večer v veseli družbi

S. Podmolčev.

Odkrijte se mu! ker velik in mogočen gospod je, najjimenitnejši pod širokim klobukom obnebja: celó kralji in cesarji mu morajo služiti. In tudi mi vsi ga po dvakrat, trikrat na dan spoštljivo povprašujemo: „vaša gnada, kaj bi rada?“ vsi mu odrajtujemo vsak ogrednji dan svoj dolžni davek. Kdo pa je ta imenitni gospod? Sicer imam prav dobro misel o modrosti in bistrournosti vseh mojih poslušalcev, vendar nečem, da bi zavoljo presilnega premišljevanja kakej mladici lasje osiveli (kar bi bila večna škoda, ker bi jih morala potem črniti, ko bi se hotela še mlada zdeti), — tega nečem, — zató tej slavnej družbi kar naravnost in po vseh pravilih olikanega Slovenca predstavim visokega gospoda, katerega imam v mislih: ta mogočni gospod so žlahtni gospod trebuh! O njem vam nocoj naredim postno pridigo v pustnej obleki.

Od nekedaj je imela visoka gospoda to vse hvale vredno navado, da je sama sebi in svojim otrokom dajala po več imén, — tako je namreč „nobel“; ker so tudi gospod trebuh imeniten in plemenit gospod, kdó bi mu zameril, če si je tudi on nadél več imén in „títelec“? V krstnih bukvah je tedaj zapisan za: „trebuh, želodec, vamp!“ Poslednjega imena pa (naj resnici za ljubo povém) si ni sam priložil, ampak obesili so mu ga poredni ljudjé, ki ne prizanesó nikomur, naj bode žlahtnik ali prosták, svetnik ali posvetnják. —

Če ga že hočemo kaj opisati, pogledjmo nekoliko njegovo zunanjo postavo. Že v tem niso vsi trebuhí enaki: nahajamo namreč male, srednje in velike trebuhe. Spodobi se, da začnemo pri imenitnejših, pri večjih. Da se ne bo nikdo preveč zdel, naj že naprej povém, da pri nas ni nobeden izredil in opital trebuha, ki bi prestopil pošteno srednjo méro debelosti. Nahajajo se po svetu vse drugačni sodovi. Umril je (bodi vam v izgled!) leta 1750 na Angleškem prvak vseh debeluhov Eduard Bright, ki je težkal v svojem 29. letu celih 609 angležkih funtov; v njegovo suknjico bi se bilo lahko obleklo sedem suhačev naše vrste in suknjo tudi zapelo; iz njegove suknje bi bil tedaj kak revež lahko naredil obleko celej poštenej družini. To vam je moral biti trebuh, da smem reči: kralj vseh trebuhov! In lepó rejeni Falstaff v Shakespeare-u se pohvali, da (zavoljo prevelikega trebuha) že 20 let ni videl svojega kolena. Iz tega tedaj vsak lahko razvidi,

da se naši debelci nimajo s čim hrupiti ter nas suhine zaničevati.

Najtolstejše trebuške izredé krčmarji, mesarji, pivopivci, lenuhi in žeruhi — in včasi tudi fajmoštri, ki imajo krepke kaplane. Od tod menda prihaja, da naše ljudstvo sodi fajmoštre po trebuhu, a ne po glavi: ako vidi kje rejenega črnosuknježa hitro ti poreče: „to ti je pravi fajmošter!“ mene pa bode vsak na prvi pogled obsodil za kaplana. Ker se tolstemu trebuhu tolika čast skazuje, zató, ti trebušček moj, rasti in širi se, da bode tvoj lastnik pri ljudéh kdaj za fajmoštra spoštovan!

Ustvaril je pa Bog na tej čudnej zemlji tudi take možake kostenjake, ki so podobni sedmerim medlim faraonovim kravam: požrle so 7 debelih krav pa niso bile nič debelejše. Taka je tudi pri nas: redimo in gojimo trebuh kolikor hočemo; trebuh ostane vedno suh! Med tem ko se pri debelih daleč spredaj vozi, da ga komaj z rokami dosežejo, ter malce pogladijo ali pa na njem s prsti pobobnajo (kakor imajo nekateri navado); se nam suhačem nazaj umiče in pod rebra skriva, ali (kakor bi veseli menišek Vodnik rekel) „nam hodi pod rebra vasvat“. Okolo pasú nas je toliko, da bi človek lahko prstan ráz roko snel pa bi ga za pas imel! —

Zdaj ko smo vnanji razložek trebuchov nekoliko narisali, pogledjmo še noter vanje. Ko bi bil jaz kak učen „dohtar“, popisal bi vam vsako kitičo in žilico tega imenitnika. Učeni dohtarji imajo namreč navado, da človeško truplo razrezavajo (vsak me bo razumel, da ne svojega); to pa za to, da se učé notranjost človekovo na drobno poznati. Ker pa to delo utegne komú pobrati apetit, zlasti pa zato, ker tega sam ne znam, — naj se nikdo ne boji, da bom tukaj kak živ ali ranjek želodec razrezaval in popisaval. Raje se možko pomenajmo o notranjih posebnostih in imenitnostih želodca. Pri imenitnih osebah (vide v listih: Hofnachrichten) imajo ljudje navado natanko paziti na vse njihovo obnašanje: kako hodijo in sedé, kako bedé in spé, kako nos vihajo, kihajo, in dihajo! Spoznavam dobro in vém ceniti imenitnost vseh teh važnih opravkov, — na vse to pa pri gospodu želodcu vendar ne moremo gledati; ko bi hotel vse njegove muhe popisovati, bi mojemu natrganemu plučnemu mehu sape zmanjkalo. Zató le nekatere važnejše stvari!

Najpoprej naj opomnim, da želodec zoper navado lene velike gospode nikoli ne spi. Priden delavec je, to se mu mora priznati. Ko bi ga smel brez zamere kakej reči primeriti, primérl bi

ga najraji malnu, ki noč in dan melje. Premelje pa strašne reči. Koliko zemlja obrodi na polji, v vinogradih, po drevji! Koliko se v enem samem letu pridela! (Rad bi hotel imeti pri roci statistične tabele vseh pridelkov!) Glejte vse to se pokoplje v želodec! Želodec je danaidni sod brez dna, brezдно brez konca! Denimo, da vsak človek zasuje v svoj malin na dan le 5 ali 6 funtov blaga (kakovemu se bo to zdelo premalo), tedaj zmeljejo vsi človeški želodci na en sam dan kakih 5 ali 6 tisoč milijonov funtov jedi. Koliko znese to leto in dan?! Ko bi vse to znesel na en kup, pač mislim bi se narasla precej visoka gora! Štel sem pa še le človeške želodce, kaj bi še le bilo, ko bi ložil v račun vse živalske želodce, kar jih leta po zraku, lazi in hodi po zemlji, plava v neizmernej globočini morja. To bi bilo strašno!

In vendar vsi ti želodci hočejo imeti hrane! Noč in dan človek napenja svoje moči, se trudi in poti. Zjutraj si komaj oči omanesh, že začuješ pri sosedu kovača — sajeveca pokati s težkim kladivom na razbeljeno železo: „tike tak, ting tang!“ da kar iskre švigajo in da ti po ušesih zvoni; čevljar — smolar bode s šilom in vlačí dreto skozi kožo že davno pokopanih telet in volov, da naredi naši „Miciki“ lepe črevljíčke za praznik; krojač suče ostre škarje in tanko iglo ter celi rane stare pogubljene suknje, da ne bode radovedna srajca skozi odprta okna na rokavih kukala; kmet se žuli z motiko in drevesom, gospod dohtar praskajo po papirji s peresom, — vsi zakaj?? Eden ti poreče, da za družino, drugi da skrbi za stare dni, vsak ti jo kako obrne; ob kratkem pa se vse pové: Vsi se poté, da svoj trebuh redé!

Želodec je središče človekovo: „centrum hominis“, je rekel moj nekedanji učitelj, ki pa menda ni mislil, da je tako imenitno resnico izrekel. Središče človeka, t. j. človeka glavna stvar! In to je želodec ljudem v resnici! Glava in srcé stojita vrh njega, pa človek ni srca ni glave tako zvesto ne sluša, kot želodec. Želodec je kralj v človeškem truplu: on veže vse naše misli, ves pogovor se vrsti okolo — jedi! Otrok se zajutra komaj iz slame ali iz listja izvalja, krmižljeve oči se mu niso še odprle, že napne male ustnice poljokaje: „Mama, lačen sem!“ ali pa: „Kaj bomo za kosilo?“ Prva skrb, skrb za želodec! Pa mislite, da so le otroci taki? Še več je odraslih, ki vedno mislijo le na jed in pijačo, ki si še nebes ne morejo misliti brez vina in žganja, brez

klobas in mesá. Veliko jih je, katerim je trebuh strije in ujec, nunc in nuna, oča in mati, ali celo — bog! Vsi prašamo zmirom le to: „Kedaj bom jaz sit?“ in samo o enem, ki se je bil menda prenajedel, sem slišal praviti, da je klical: „kedaj bom jaz lačen!“ Vsa skrb človekova — za želodec! —

„S trebuhom za kruhom“, je geslo ljudi! In res, marsikdo se povsod dobro počuti, kjer si more trebuh nasuti, „tam je moj dom, kjer kruha stradal ne bom“, takó slišim ljudstvo govoriti. Za kos kruha marsikdo um in sreč zataji! Trebuh je mož! — Marsikteri domorodec, domorodec — za želodec. Toda ta se bo še le izpolnila, ko pridejo za nesrečno Slovenijo boljši časi.

„Človek je, kar jé“ učé nemški modrijani Büchner, Moleschott, Vogt i. dr., t. j.: vse človek postane le po jedi: vse njegove čednosti in slabosti, vso njegovo modrost in norost ima želodec na vesti, ker vse to izvira iz jedi. Če je to res, potem še le je želodec korenjak! ker pa „človek je, kar jé“, tedaj bodo zanaprej dobre jedi — najboljše bukve; dobri kuharji in kuharice bodo najmodrejši učitelji in učiteljice; najbolj obrajtano orodje ima zanaprej biti: kotli, lonci, kozice, noži in vilice, kuhalnice, burklje, greblje itd.; bukev v prihodnje ne bomo pisali drugih kot „kuharske bukve“; bukvarnice in šole bodo — kuhinje in kleti! To je moj načrt prihodnje šole, kedar obveljá povsod načelo: „človek je, kar jé!“ V take šole menda ne bo treba nikogar siliti s šibo in palico, vsi jih bomo obiskovali dragovoljno. Država pa, ki ima dolžnost skrbeti za lepo izrejo podložnikov, nam bo morala dati takih učiteljev in šol, kakoršne sem naštel. To se nam bo dobro godilo!

Želodec je imeniten, pa tudi siten gospod, ki potrpljenja ne pozna: ob svojem času mu moraš dati zahtevani kos. Njemu je zastonj pridigati in ga z besedo tolažiti, ne dá ti mirú, dokler mu želje ne izpolniš. Ene reči ne more trpeti: lakote! Post je njegov najhujši sovražnik, obložena miza — to je njegovo veselje! Ali kedar pomanjkanje ali pa cerkev post napovesta, takrat takrat mu prihaja hudo! Takrat si poje žalostno pesem:

V adventu in v postí, za mizo sedim, o joj!
Umiram slabosti, se stradat' učim, o joj!
Pe črevih me grize, v trebuhu boli, o joj!
Ker prazne so mize, želodec medli! O joj!

Žalibog, in vendar jih je veliko, ki bi morali peti to pesem vsak dan, je na milijone stra-

dajočih želodcev, ki živeža potrebujejo, pa ga nemajo! Koliko jih je, ki jim ne ostane družega ko vohati, kadar bogatini cvrejo in pečejo, ki zoper lakoto nimajo družega pripomočka, ko ta, da pas za več jamic stisnejo! Ah, ko mi to na misel pride, mi dobra volja neha in smeh vsahne! Po mestih, kjer je največ presitežev, je tudi največ stradalcev. Kako jim pomagati? To je veliko vprašanje — vprašanje želodca, — učeni ljudjé mu pravijo socijalno vprašanje. So druga vprašanja tudi važna, ali najprvo je gotovo vprašanje želodca — ali socijalno. Kadar se bo to vzajemno reševalo, takrat bo na zemlji strah in groza, kakor nikdar poprej; reševalo se pa bode z ognjem in mečem, to je gotovo, ker ga ljudjé nečejo rešiti s srcem — s krščansko ljubeznijo!

Želodec je siten gospod. Kako dobro bi bilo na zemlji, ko bi želodca ne bilo! Ne bilo bi treba ne kopati ne orati, ne sejati ne žeti. Vse se trudi, da želodcu služi: ko bi želodca ne bilo, hé to bi hotel videti, koliko pridnih rok bi še bilo na sveti? Če se lenuh še kedaj dela pritakne, kedo ga k temu prisili? Želodec, ki mu kruli in cvili! Ko bi želodca ne bilo, kako lepo bi se dalo v senci ležati brez skrbi, kaj bo drevi in jutri! Ko bi želodca ne bilo! potem bi ne bilo ne bogatinov ne siromakov, vsi bi bili enaki, ker bi nobeden družega ne potreboval. Ko bi želodca ne bilo, ne bilo bi treba ne kuharjev ne kuharic, ne kupovalcev ne prodajalcev, ne soldov ne soldatov ne advokatov. Vladal bi večni mir; ne trgali in ne pravdali bi se za vsako jajce, ki ga naša kokoš na sosedovem hramu iznese! Nehale bi tatvine, goljufije in sleparije, — začel bi zlati čas! O ko bi želodca ne bilo!

Kaj pomaga?! Tega sitneža ne odpravi noben deželni niti državni zbor! Ko bi bilo to mogoče, pri tej priči zložim prošnjo do njega in stavim, da jo vsak podpiše!

So pa vsakovrstni želodci: zmérni želodci in požrešni želodci. Požrešen želodec bi jaz primerril mlinarjevemu mehu, katerega mlinar z moko nasuje, povrhu pa še s palico natlači; toda med tlačanjem lahko meh pokne; tako tudi nezmeren želodec, ne da bi ravno počil, ali po noči take presiteže rada „mora“ tlačiti, moré jih težke sanje o roparjih in sovražnikih, ki so jim ravno za petami, katerim pa moč uteči; presitega človeka po noči lahko malce doleti (t. j. zadene mrtvud) in zajutra se več ne zbudi.

Nahajajo se izbirčni želodci, ki iščejo samo oblizkov sladkih prigrizkov, kakor bleđi mestni

gospodiči; nasproti pa tudi še živé pošteni zadovoljni želodci, ki se drže stare postave: „Naj bo slama ali seno, da je le polno črevo!“

So dobri in slabi želodci. Slab želodec je slab minister v državi, slab gospodar v hiši; družina se pri tem ne opita, in udje se pri onem ne odebelé. Dober želodec je pa velika sreča za človeka, on vse shrusta in zmelje. Moj dragi Boris je o tem tako zagodel:

Kdor hoče na sveti veselo živeti
On mora dober želodec imeti,
Želodec dober in slabo srcé
Oboje dobro — to skupaj ne gré;

Dober želodec imeti je res lepa reč, ali dober želodec imeti pa nič za v usta deti, — to je hudó; zato želim vsem dober želodec pa zraven kaj za prigrizniti — in tako: dober tek! pazljivi čestiti poslušaleci k mastnemu puranu, ki so nam ga vrla mamka spekli na praznik presnetega Kurenta patrona vseh trebušnikov. Amen.

Oddel za znanost.

Odgoja pri starih Grkih.

III. Mladeniška doba. — Sofisti.

(Spisuje prof. M. Pleteršnik.)

S šestnajstim letom je nova doba napočila za mladega Grka. Sitni pedagog ga ni več vodil v učilnice, in če ga je odsehnal še spremljal, kakor je bila gotovo pri bogatejših hišah navada, mu je bil bolj služabnik kakor nadzornik. Največ časa je zdaj prebil mladenič v gimnaziji, kjer se je vadil in pripravljaval za vojaško službo. Kadar je dopolnil osemnajst let, stopil je med „efebe“ (mladeniče). Ta važni trenotek življenja se je slovesno obhajal. Povabljeni so bili prijatelji in vpričo njih je izlil novi efeb čašo rumenega vina kot daritev Herakleju, vzoru helenskega junaštva. Tudi so mu takrat prvič ostrigli lase, kateri so se mu dozdej v prostih kodrih čez tilnik na pleča in hrbet valili; on pa je daroval porezani kinč svojih šolarskih let bogu Apolonu, „hranitelju mladosti“. Po teh cerimonijah je bilo veselo gostovanje. Zunaj na velikih vratih pa je visel s traki ovit lavorični venec, da je oznanjal mimo gredočim, kako veselje praznujejo v hiši.

Ob času volitev novih uradnikov za prihodnje leto so bili novi efebi zapisani vsak v zapisnik državljanov svojega okraja, potem ko je bilo preiskano, ali so državljanskega rodú, in če so pripravní za vojaščino. Nato so bili v gledališči prejeli ščit in kopje. Iz gledališča so jih peljali v svetišče boginje Aglavre, kjer so morali priseči, da ne bodo nikoli oskrunili prejetega orožja, ampak da bodo zvesto poleg svojih tovarišev se bojevali za občni blagor in za domovino svojo, da bodo spoštovali postave, domače bogove, domača svetišča.

Od 18. do 20. leta še niso hodili v vojsko, ampak rabili so jih kot „domobrance“ za straženje na mejah. Ko so pa bili 20 let stari, so začeli hoditi tudi v vojsko in dobili so ob enem takrat pravico udeleževati se državnih zborov. V starejši dobi, do druge polovice petega stoletja pr. Kr., je Grku zadostovala šolska omika spre-

jeta od pedotriba, gramatista in kitarista. Dalje izobraževanje je bilo prepuščeno visoki šoli življenja, v katero je stopil prav za prav še le po 20. letu. Do tega časa so se morali mladeniči še zmerom skromno in ponižno vesti; na javne trge, kjer so se odrasli možje shajali in pogovarjali in v sodnije, kjer so se pravdarski Grki prepirali in opravljali, niso smeli zahajati, ampak po gimnazijah so ali telovadili ali pod košatimi platanami s prijatelji se sprehajali in pogovarjali; hodili so na lov, vadili se v jezdenji, in z razno-terimi igrami se razveseljevali.

Tako so bili odgojeni Grki, ki so naval velikanske sile Perzijanske krepko odbili; tako so bili odgojeni tudi oni možje ki so, okolo izvrstnega državnika Perikleja v krasen venec zbrani, kinč „zlate dobe“ grške zgodovine.

V drugi polovici petega stoletja pr. Kr. se je veliko spremenilo v grškem življenji. Modroslovje, ki je tedaj vse zapopadalo, kar se je koli vedelo o božjih in človeških rečeh, se je bilo že nekoliko razvilo po slavnih modroslovcih, pa je po večjem vendar le ostalo lastnina posameznih izobraženih mož. Po drugi strani je pri navdušenem narodu hrepenenje po višji omiki, po duševni svobodi zmerom živeje postajalo. Posebno tisti, ki so po veljavi v javnem življenji segali, so sprevideli, da jim izkušnje vsakdanjega življenja ne zadostujejo več. Grške ljudovlade so zmerom svobodnejše postajale; v njih se je vse javno obravnavalo; kdor se je hotel izkazati, je moral biti govornik, je moral znati pregovarjati in prepričavati množico, kar mu je bilo le mogoče, če jo je presegal po izobraženosti. Tako se je sploh začutila potreba višjega nauka. Tej potrebi so ustregli sofisti. Ti so bili izobraženi možje, ki so hodili od mesta do mesta, radi pri slovesnostih vpričo zbranega ljudstva kazali svojo izurjenost v govorjenji ter se ponujali mladeničem za učitelje, seveda — za gotovi denar, obetaje jim, da jih bodo naučili za domače in državno življenje potrebnih nauk.

Tak sofist je bil Protagora iz Abdere, ki si je veliko denarja napravil s svojim učenjem,

več kakor slavni kipar Fidija s svojimi veličastnimi umotvori. Bil je pa tudi drag ta učitelj; za eu tečaj svojega uka je zahteval 100 min (2500 tolarjev). Ravno tako drag je bil Sicilijanec Gorgija ki je izprva očaroval Atence s svojimi nališpanimi govori. Pozneje pa so se naveličali take z obilnim lišpom preobložene zgovornosti brez jedrovitosti in krepkosti. O Prodiku, ki je bil z otoka Keja doma, vemo, da je pred poslušalci za denar govoril največ mitologične povesti; Ksenofont ga je sam enkrat v Tebah slišal, kako je navdušil poslušalce s znano povestjo o Herakleji na razpotji. Najbolj čuden mož je bil Hipija iz Elide. On je vse znal in vse vednosti učil, kakor matematiko, natoroznanstvo zvezdoslovje, zgodovino, muziko in gramatiko. Pri neki slovesnosti v Olimpiji se je pred zbrano množico celo hvalil, da ne zna samo vseh vednosti, ampak da si je tudi svojo obleko, prstan na roki in obuvalo na nogah sam napravil. Razun teh se imenuje še mnogo drugih, manj imenitnih sofistov.

Kakošna je bila ta modrost, ki je bila za denarje na prodaj?

Sofisti niso se držali modroznanskih sistem. Ker so bili dosedanji modrovalci tako različnih misli zastran najvažnejših vprašanj, niso se vpuščali v globokeje pretresovanje njihovih trditev, ampak so vse tako modrovanje kot nepraktično za življenje zavrgli in niso pripoznali resnice, ki bi bila za vse ljudi veljavna, ampak trdili so, da je za vsakega človeka osebno njegovo mnenje mera za vse reči. Tako so morale tudi postave, vera v bogove, šege pri njih izgubiti svojo splošno veljavo, in če so posamezni sofisti mladeničem krepost, pokorščino postavam priporočali, tega niso storili, češ da je tako živeti bolj prav, ampak, da je bolj koristno.

Po takih načelih se je ravnalo tudi njihovo učenje. Niso si prizadevali vcepiti svojim učencem kako določeno prepričanje o tem, kar je prav in kar ni prav, ampak skrbeli so, da si je mladina prisvojila razne vednosti in jih vedela porabiti v dokazovanje svojih trditev, ne gledé na to, ali so resnične ali ne; saj so se hvalili sofisti, da znajo o vsakem predmetu enkrat na eno in drugokrat na nasprotno stran govoriti, in to umetnost so tudi mladino učili. Sofisti so se prvi začeli zavedati nekoliko tistih logičnih postav, po katerih se ravna človeško mišljenje, kakor tudi gramatičnih pravil človeškega govora. Ali temeljitosti in poštene volje jim je manjkalo, in tako so te logične in gramatične postave porabili za svoje namene. Tedanjim ljudem pa je bilo vse to tako novo, da jih ni bilo težko slepiti.

Starejši sofisti so še nekako spoštovali to, kar je bilo dozdam vsem sveto; ali mlajši njihov narastaj je doslednejše po teh načelih učil in ravnal. Državni red jim je bil le posilno vladarstvo močnejših nad slabejšimi, bogovi so veljali za izmišljavo zvitih državnikov; brezobzirno svojemu poželjenu zadostovati, to pravico so priznavali vsakteremu človeku. Starejši Grki so z glavami majali, preudarjaje to novo izobraženost. Pa grška

mladina! — Kolikor je je bilo iz premožnejših hiš, je kar drla v učilnice sofistov. Ali pa tudi ni bilo zapeljivo obetanje teh učiteljev za prihodnje državnike in voditelje strankam? Vse znati presoditi, mnenje ljudstva znati ravnati po svoji volji, znati dokazovati o vsaki reči, da je dobra ali da je slaba, kakor bi se mu zdelo, umeti pred sodnijo tudi krivični reči pripomoči k zmagi, vse to jih je z neznano močjo vabilo.

Bil pa je grški rod konec 5. stoletja že ves drugačen kakor je bil rod maratonskih bojnikov.

Nekdanji vzor državljanske kreposti, po katerem ima vsakdo svoje osebne želje podvreči občnej blagovitosti in svoje edino in največe veselje le v tem videti, da zamore splošne dobrote ob enem z vsemi sodržavljeni uživati, ta vzor je že zelo zelo bil obledel v srcih Grkov. K temu je največ pripomogla bratomorna peloponeška vojska, ktera je grški svet v dva sovražna tabora razcepila. Sebičnost je zdaj zavladata povsod, v državnih in sodnijskih zborih kakor tudi v družbenem življenju. Le ta sebični vek je mogel roditi učitelje, kakoršni so bili sofisti, in sad sofističnih načel zopet ni mogel drug biti kakor, da je sebičnost le še zmerom bolj rastla. Sofisti so se šteli za najviše izobražence svojega časa, zgodovina pa je imenovala njihovo dobo začetek propada vsega grškega življenja.

Nekaj posvetnih reči na zemlji, ki so na nebu domá.

(Spisal prof. S. Šubic.)

Vse kar na zemlji raste in živi, potrebuje gorkote. Vse tekoče vode po morji in po rekah, vsakatero spremembe v vetrovih in v vremenu kakor sploh prikazni v ozračju, in marsiktere druge spremembe na zemlji bi nehale se, ko bi ne dajala jim več solčna gorkota svoje mogočne moči. —

Obe odeji, ki jih ima zemlja, morje in zrak, bi izgubile veliko svoje mičnosti, in vse vode bi otrpnele, ko bi zginila gorkota iz njih. Vsa organska trupla, naj so živali ali rastline, vse rodé seme, iz kterega izvira vnovič krepko življenje, dokler gorkota obuja njih kali; ko pa bi gorkota zapustila jih, bi ne doprinesle rodovitnega semena. Dandenašnje rastlinsko in živalsko življenje, vsa lepota poletnega podnebja, vse izvira iz gorkotnih moči; brez solčne gorkote bi zemlja ne bila drugega kakor strašna zamerznena puščava.

Pa tudi ko bi s časom ugasovalo solnce in ko bi pešala moč njegove gorkote, bi spreminovale se v toplih naših krajih krasne oblike gorkotnih prikazen, izgubivalo bi ozračje svoje mnogolične megle ter bi umiralo vse življenje kakor tam po ledenih in zamerznenih krajih krog severnega in južnega tečaja.

Kaj pa ko bi zapuščala solčna gorkota našo zemljo, kaj bi se godilo z nami; ko bi umiralo vsakatero čvrsteje življenje v natori, kaj bi

se menda godilo s človekom in z njegovim duhom, ki nosi v sebi živi obraz zunanjega natornega življenja?

Solnčna gorkota daje zemlji tisto moč, iz katere se rodi ves kinč nje krasnopisane odeje in mnogovrstne podobe med živali in rastlinami. Koliko menda ima moči do človeškega dušnega djanja? —

Veliko veliko vodá vzdiguje solnčna gorkota dan na dan iz morskih in reških vodá in iz ros-nate zelene pozemske odeje.

Množina vodá, ki jih solnce vzdiguje v zrak, se utegne presoditi pri eni meri, ako se preudari, koliko vodé pada iz zraka nazaj na zemljo. Naj bo rosa ali slana, naj bo vodeni dim ali megla, dež ali sneg; ta kot oni ni družega kot voda, ki jo je vzdignilo solnce s svojo gorkoto v zrak. Naj pada voda v ti ali oni podobi iz ozračja na zemljo, vzdigniti jo je morala poprej solnčna gorkota kvišku spreminjevaje s svojo močjo vodé na zemlji v vodene soparje, ki plavajo po ozračji.

Ni ga večjega Proteja, ki bi se bolj spreminjeval kot voda. Zdaj po zimi led, se topi na solnci, pa nerada počiva v odkriti posodi, po svojem povržji izpuhteva, nje trohince se vzdigujejo iz posode v zrak kakor da bi v nevidni podobi kvišku frčale. Zdaj imaš vodene nevidljive soparje. Kakor pa popiha mrzel veter med nje, hitro ti pokažejo drugo podobo, spremeni se voda v vidno megleno podobo. Iz meglene nje podobe pa se delajo vsakatero megle na nebu; po zimi sivo-dimnata obleka nebá, ki jo solnce skoraj predreti ne more, po letu krasno razdeljene mnogolične megle, ki jih vodijo vetrovi po ozračnem morji in jih pripenjajo kakor barke po sivih glavah naših snežnikov. Ko jih pa vetrovi od več krajev skupej gonijo, se delajo iz njih črni oblaki in hude megle. V oblakih pa se dela o hudih urah elektrika in luč, strela in grom, toča in ploha in viharji. Toliko različnih podob! in vse izhajajo iz edine vode, ki jo vodijo tiste moči po ozračju, ki jih solnce spravlja na dan s svojo gorkoto.

Vodé, ki padajo iz ozračja na zemljo, pa ne preskrbujejo samo rastlin in žival s potrebno vodó, tudi vsi studenci, grape in vodé, ki se rastakajo po svojih vodotocih iz viših krajev v doline, se rede od vodá iz zraka.

Solnčna gorkota vodi vodó po okrožnih potih krog in krog zemlje po različnih potih: tam po vrhu zemlje redi rastline in živali s tekočo vodo in pa razkroja kamnje in skalovje in ga nosi po rekah v doline, kjer se rastline redé od njegovega drobiža; tam po visokem zraku pa plavajo od solnea vzdigneni vodeni soparji, ali nevidni kakor zgreti soparji ali pa zgosteni kakor ohlajeni sopar v meglenih podobah.

Ko bi solnce ne vzdigovalo vodá v zrak, nehale bi vodé padati z zraka na tla, ne bi rodili se studenci in reke, ne prale bi se planine in drčé po strmih hribih, kjer nahaja voda veliko peska in drobiža, ki ga je tudi voda izrušila iz skalovja na hribjih. Deroča voda po hribjih ima

sicer sploh moč v sebi, s katero spira pota in rahlo zemljo, skalovja pa vendar ne more spirati predno se ne razruši na drobno. Ruši pa se skalovje tudi z vodo, ki pada iz ozračja na sive skale in se vseda v razpoke in špranje. Kadar voda, ktera je napolnila špranje in razpoke po skalovji, zmerzne, se raztegne kakor srež po njivah ali kakor voda, ko v steklini zmrzne in jo razžene; tedaj razganja voda skalovje, ko zmrzuje po njegovih razpokah, ter ga lomi na drobno, da se ruši in usiplje po strminah. Ko pride dež, se delajo livi po drčah, ter jemljo s seboj drobiž, pesek in sipo in prst, pa jih nasipljejo v podnožji hriba, s katerega se stekajo v dolino. Iz takih nasipov pa se dela rodovitna zemlja za rastline. Vse to pa bi nehalo se, ko bi solnce ne nosilo več voda kvišku v zrak in na hribe.

Moč solnčne gorkote, ki goni vodé po omejenih potih krog in krog zemlje, je tako silo velika, da mi v svojem življenji ne najdemo nikjer nobene primere za-njo. Ako pomislimo, da je moč samega Niagarskega preskoka v Ameriki veliko večja ko moč vseh fabrik na Angleškem, akoravno ima Angleško kraljestvo največje delajoče moči pri svoji obrtniji, — bomo razumeli, da vsa naša dela ne štejejo skoraj nič v primeru z veličanskim delom, ki ga opravlja solnčna gorkota, ko goni vodé krog zemlje, ki redé rastline in živali, studence in reke, in ko vodi megle po ozračji.

Pa ne vodé samó, ki padajo iz ozračja na zemljo, ampak tudi lepa rastlinska odeja naše zemlje, in vse kar živi na zemlji, vse vodi solnce s svojo neskončno močjo, ki sega na zemljo v podobi solnčnih žarkov.

Vse stvari, ki jih človek rabi za kurjavo, les in oglje in druga goriva ohranjuje v sebi nekaj tiste delajoče solnčne moči, s katero jih je izredila solnčna gorkota. Pri kurjavi dobiva tedaj človek nekaj tiste solnčne moči, ktera je izredila drva; tedaj človek, ko dela ogenj in ko kuri, rabi tiste delavne moči, ki prihajajo s solnčnimi žarki iz neba na zemljo.

Vse delavne moči, ki jih človek napravlja si z ognjem, nimajo tedaj izvira svojega na zemlji ampak tam v nebeških krajih, kjer popotuje svitlo solnce in nam daje noč in dan.

Kaj pa se menda tamkaj na nebu z milim solncem godi, da more pošiljati nam na zemljo take neskončno velike moči, kaj se godi tamkaj, kjer izvirajo tako vroči solnčni žarki, da nas po letu tako prepekajo? Kdor je bil na pogorišči, kdor je gledal v ogenj, katerega je prepekovala njegova vročina, ko je blizo stal; kdor je ogledoval kako plamen kvišku švigaj, in kako njegova gorkota vendar dalje tje od pogorišča nima več svoje moči, — ta boče lahko razumel, da solnce mora stati v strašanskem ognji, da tako daleč tako pripeka. Na solncu je strašno pogorišče; kako dolgo bo trpelo, kedaj boče vgasnila luč?

Dokler solnce gori, prihaja z lučjo vred solnčna gorkota na zemljo. Ko hodimo po travnikih, ko se spočijemo ob prijaznem vodotoku v

senci košatega drevesa, povsodi uživamo dobrote, ki prihajajo z neba. Nebeški kraji tedaj človeku niso zaprti, ker on se sprehaja med stvarmi, on

se živi od stvari, ki izhajajo iz natorne moči, ktera seza iz neba na zemljo.

Oddel za slovstvo in umetnost.

Prineski k zgodovini dušnega prerorenja Slovencev na Štajerskem.

Spisal Davorin Trstenjak.

IV.

Dr. Matija Prelog.

(Konec.)

Prvlje, nego govorimo o narodnem delovanju našega slavnega, prezgodaj umrlega narodnjaka Matija Preloga, moramo pogledati, kako je pred letom 1861 stalo s slovenstvom v Mariboru.

Mariboru, krasnemu mestu kraj bregov Drave, je že zgodaj vzela nemščina slovenski značaj. Slovenska beseda se je slišala samo v cerkvi, na trgovišči in v privatnih hišah med služebnimi; vendar pred 40 leti je še znal vsak mariborski mestjan dobro slovenski govoriti. V nekaterih hišah predmestij so še tudi stanovale čiste slovenske rodbine, ki so se v pogovorih posluževale slovenskega jezika. Uradništvo in duhovništvo je rabilo v konverzaciji nemški jezik, slovenski je le lomilo v občevanju s strankami, a slovenski čutil in mislil ni nobeden, nego pred kakšnimi 60 leti edini učitelj verozakona na gimnaziji duhovnik Navat, ki je spisoval nemško-slovenski besednjak in v Dravi se kopaje vtopil se, rokopis njegov pa je izginil, da mu ni sluha ni duha. Leta 1848 so še le začenjali nekateri duhovniki slovenski čutiti, prebirati „Novice“, ali ti so bili tako osamljeni, da niso mogli se prezentovati v javnem življenju slovenstva, ali pa politične stranke v Mariboru ustanoviti. Leta 1843 je bil tadajni kaplan lembaški, sedanji mestni župnik mariborski in kanonik g. Juri Maljašič, za učitelja verozakona postavljen. Ta blagi mož in značajni rodoljub je že kot součenec dr. Gajev in dr. Kočvarjev na vseučilišči graškem bil goreč rodoljub, in je kot kaplan v Središči in v Lembahu zraven slovenskega rodoljuba župnika Cvetka se pridno vadil v slovenščini in slovanščini sploh, naučil se češčine, hrvato-srbščine in staroslovenščine iz knjig in časopisov. V starih dobrih časih je tudi zložil mnogokatero mično lirično pesem, ki je šla od rok do rok njegovih prijateljev enako mislečih.

On je bil prvi, ki je v svojem stanovališču zbiral slovenske dijake, razkladal jim slovnico, popoljševal in popravljaj naloge, izposojeval slovenske knjige in časnike, in je spodbujeval k ljubezni do materinskega jezika. Pisatelj teh vrstic je prišel leta 1844. za kaplana v bližnjo Slivnico, pogosto obiskoval svojega blagega prijatelja in z lastnimi očmi se prepričal o srečnem

vspehu teh podučevanj. To ga je nagnilo, da je onim slovenskim dijakom, ki so najboljše naloge in sestavke napravili, dal darila v knjigah in v denarjih, kateri so bili na konci šolskega leta dijakom kot premije podeljeni. To je bil prvi začetek, da so začenjali pred blizo 30 leti mariborski slovenski gimnazijalci slovenski se učiti in slovenski jezik ljubiti. Da Matjašičev trud ni bil zastoj, potrjuje sedaj lepa vrsta slovenskih narodnjakov, med katerimi nekdanjimi njegovimi učenci sedaj marsikateri tudi v Mariboru stanuje, in za narodno stvar blagotvorno deluje, kakor postavim slavni rodoljub dr. Janko Srnee in drugi. Leta 1850 tudi jaz dobim službo na gimnaziji, slovenski jezik je bil kot učni predmet tudi v šole vpeljan in učenje njegovo g. Matjašiču in meni izročeno, katero sva z velikim trudom opravljala do leta 1855; v onem letu pa je po najinem prizadevanju prišel še za pomočnika slavni naš Božidar Raič, in malo pozneje marljiva in poštena rodoljuba sedanja prof. Majeiger in Šuman.

Število rodoljubov je v Mariboru narastlo od leta 1850—1860 na kakošnih 12 glav, med njimi je bil eden najbolj iskrenih rajni dr. Prelog. Vendar to število je bilo preslabo, da bi slovenstvu v javnem življenju moglo dati veljavnost, političnega tako ni bilo pod Bachovim absolutizmom, zato je vse narodno delovanje se raztezalo samo na izobraževanje v materinskem jeziku. Leta 1861 se povrne zopet ustavno življenje, a ravno v oni dobi zapustiva skoro ob enem času jaz in g. Matjašič mariborsko mesto, in se podava na deželo v pastirovanje, utrujena težavnim učiteljstvom.

V oni dobi primerila se je druga prigodba važna za okrepčevanje narodnega življenja, in sicer premeščenje laboške škofije iz Koroškega v Maribor. Ne samo, da je njeni glavar slavni in nepozabljivi g. A. M. Slomšek sam bil skozi in skozi izvrsten škof, ali kakor ga je grof Leo Thun, tadajni minister bogočostja, imenoval „jeder Zoll ein Bischof“, nego on je tudi bil: Jeder Zoll ein „slovenischer Patriot“. To premeščenje je prineslo več rodoljubnih duhovnikov v mariborsko mesto, duhovno semenišče je tudi bilo semenišče gorečih rodoljubov, in v javnem in privatnem življenju se je v Mariboru prvokrat pokazalo slovenstvo.

Z ustavnim življenjem so državljani dobili pravice združevanja, in pod pokroviteljstvom visokega mecena škofa Slomškega se je v Mariboru ustanovila prva slovenska čitalnica. Iz prvega je zares ona bila prava narodna visoka šola, govorili in brali so se učeni in zabavni članki pred občinstvom, škof Slomšek sam je večkrat zanimive

stvari prednašal. Njegova previdnost, in razsvitljena modrost je znala vzdrževati edinost v društvu, žalibog da je samo edno celo leto mogel delati v tem literarnem zavodu.

V čitalnici mariborski najdemo prvo mesto, v katerem je naš Prelog blagotvorno deloval. Bil je navdušen deklamator, zanimiv predčitalec, in pozneje, ko je čitalnica ustanovila si domače gledališče, izvrsten igralec. Sam je poslovenil dve veseli igri „Črni Peter“ in „zakonska sol“. Slišimo, da še je tudi v rokopisu zapustil nekoliko gledaliških iger.

Leta 1861 je že začel spisovati svojo „Makrobiotiko“, ki je prišla na svetlo 1864 v Mariboru. V tem spisu še vidimo, kako se je boril z jezikom, katerega si je pozneje izvrstno prilastil. Leta 1867 je bil izvoljen za predsednika čitalnice, katero službo je opravljal do smrti z neopisljivo marljivostjo in vsestransko delavnostjo.

Leta 1867 je začel izdajati časopis: „Slovenski Gospodar“, in je bil eden najmarljivejših sodelavcev njegovih. Znal je zadeti popularni „ton“, in skoro si pridobil lepo številko bralcev iz izobraženih krogov in kmetskega stanu. S tem svojim časopisom je pripomogel dosti k izobraževanju prostega naroda na Štajerskem, in njegovi šaljivi članki: „Pod lipo“ so se radi prebiral. Ta svoj časopis je leta 1871 prodal tiskarnemu društvu, in kolikor je nam znano, ni več bil njegov sodelavec. Spisoval je tudi, kakor nam je rekel, večji roman: „Šuntar“, kateri bi imel obsegati vse strani narodnega gibanja; nevemo, je-li ga je dogotovil ali ne. Pisal je tudi krajše sestavke za knjige Mohorjevega društva, nabiral narodne smešnice in anekdote, in upamo, da njegov zvesti prijatelj g. prof. Majciger bode obvaroval to dragoceno narodno blago pred poginom.

Naloga in tendencija našega lista je izključivo slovstvena, zato se ne moremo spuščati v Prelogovo politično delovanje. To bode še le prihoden kakošen pisatelj mogel presojevati, ko se naše žalostno politično stanje bolj utrdi, in politične naše stranke snidejo na jasnih potih. Samo toliko toraj omenjamo, da je bil leta 1867 v Ljutomeru enoglasno za poslanca v deželni zbor štajerski izvoljen in je tako dobil lepo zadostilo za injurije leta 1849. Leta 1870 je to mesto odstopil mlajšim močem, ker sam je spoznal, da za parlamentarno življenje nima onih zmožnosti, ki so potrebne za uspešno in izdatno delovanje. Med tem je bil pravi misijonar. Izleti pod njegovim vodstvom v sosedne kraje mariborske so bili zelo uspešni, ljudstvo zbrano se je marsikaj naučilo in navduševalo za narodno stvar.

Prelog je bil bolj govornik za prosti narod nego za prebrisane diplomate, zato tudi prostemu narodu povsod prijetna prikazen, bilo si je na taborih ali pred manjšo množico prostega ljudstva. Pri takošnih priložnostih ni ga zapustila nikdar njegova komična moč. Kot človek je bil rahlo srčen, kot zdravnik srečen, in dasiravno ne bogat, prav usmiljen do ubogih bolnikov.

V društvu poln ne razžaljevajoče šale, sploh dobre volje, tudi v nezgodah življenja, zapustil je žalostno vdovo in 6 otrok, posvetnega blaga pa prav malo. Kako je blagega moža častilo celo inace nego Prelog misleče mariborsko mestjanstvo, je pokazal njegov slovesni pogreb. Umrli je 27. januarja 1872 po kratki bolezni. Vreden je, da se mu na njegovem grobu postavi dostojen spominek, in mi prosimo slavno vredništvo „Slov. Gospodarja“, naj pozove darežljive rodoljube, da se uživotvori naša opravičena želja. Ti pa premili prijatelj od mladih nog! Vživaj v rajskih krogih dobro zaslužen plačilo za vsa svoja lepa dejanja. Posvetil si vse svoje življenje za blagor človečanstva, bil si zvest prijatelj, skrben oče in pošten rodoljub. Te kratke črtice, ki sem jih spisal v tvoj čestitljivi spomin, pa naj veljajo za izraz hvalečnosti, katero sem ti dolžen kot nekdanjemu svojemu skrbnemu zdravniku in zvestemu prijatelju. Lahka ti zemlja!

Kritike.

Dijak v luni.

Satirična noveleta, spisal H. G.

V Zagrebu natisnil Dragotin Albrecht 1871, str. 103 v mali osmerki.

Z velikim trudom smo to knjižičko prebrali. To je „opus imperite actum“, reče nam prijatelj, kateremu smo to „satirično noveleto“ dali, naj jo prebere in svoje mnenje o njej izreče“. Koj v uvodu da g. pisatelj mnogo osebam, katere kakor Deus ex machina stopijo v djanje, vse sorte žlobodrat, in dolgo se bralec mora vijati skoz te žlobodrije, dokler do glavne osebe djanja ne pride — nekega: „Mateja“, iz prvega dijaka, potem frančiškanskega novincea, ter premožnega graščaka, zatem potratnika, in slednič potnika po luni in ljubljanskem mestu! G. pisatelj je hotel bičevati šole, mišljenja frančiškanov o sedanjih šolah, družbene in politične razmere slovenske in avstrijsanske sploh, zasoliti Zagrebu, da še kaj na latinščino drži, in Ljubljani, ki preveč nemškutari, ljubljanskim babičkam, ki ubožniše dijake prejemajo na stan, in dijakom preveč moralizujejo, šeška po prvakih, in slednič dobi že sto in stokrat zasmehovani znani napis: Čitalnica Restauration, še tudi svojo. Vsi vtipi v tej satirični noveleti so prav neotesani, prilike vzete iz konverzacije rovtarjev, z edno besedo, pred seboj imamo prav grčavega pisatelja. V djanji te novelete ni nikakoršne prave zaveze in edinosti, začne se z žlobodranjem različnih oseb in predmetov, nikdo nam ne pove odkod so, kdo so, kaj imajo tukaj opraviti; in kako so došle na pozorišče, kako tudi zginejo. Nenasnovana se povest začne, nenaravno konča, ne pove se nam, kako so v dogodbe zapletene osebe prišle v ta in on svoj položaj. Slog v tej noveleti pa je tako nepravilen, ko da bi g. pisatelj nikdar ne bi slovenske slovnice pogledal, on sklanja: dečko - dečkota! - dečkotu! germa-

nizmov a la: „kater veter vlada“? itd. je vse polno. Mladi prijatelj! nonum prematur in annum! Za spise te vrste nimate še moči. Francoz Rabelais, Anglež Sterne in Nemeč Thümmel bi Vas znali dobro poučiti, kako se satirične novele pišejo.

Budislav.

Času primeren predlog.

Naše literarne moči so tako razkosane, kakor dežele, v katerih naš rod prebiva. Nikjer pravega središča, tudi nismo še doslej imeli nobenega pravega literarnega organa, v katerem bi se sedinjevale vse dušne moči. „Zora“ bi rada bila takovšen organ, nevedo, jeli bode našla potrebne zaupanja.. Njen program je obširen, zato lahko v njej razglasujejo pisatelji vsake znanstvene strške svoje spise. A to ni še zadosti. Treba je bližnjega spoznanja, izmen idej, točnega načrta, po katerem mislimo delati na različnem znanstvenem polju, in to se da doseči samo po združevanju. Ne samo v materijalnih zadevah, nego tudi v dušnih je asocijacija v sedanjem veku mogočen faktor. Ni davno še, kar se je v Gradcu ustanovilo društvo pisateljev; Čehi imajo že več let takovšno društvo, ki mu je ime: Svatibor. Ono ne povspesuje samo literarne delavnosti, nego tudi materijalno podpira ubožnejše pisatelje. Dunajska „Concordia“ šteje med svojimi udi najodličniše možé, državnike in velike trgovce, umetnike in spisovatelje. Dvadeset let sem, kar je duhu človečjemu odprta svobodnejša pot, in literarnih proizvodov nima več cenzura v okovih, smo mi Slovenci gledé literarne delavnosti malo storili. Dasiravno smo mali rod, ali božja previdnost nam je dalo obilo duševnih moči. Jeli so Atenjani dosti več duš šteli, nego Slovenci, in glejte, kaj so storili! Jaz torej predlagam, da se meseca avgusta ali septembra vsi slovenski pisatelji*), zbero v prijazne pogovore, kako bi se dalo društvo slovenskih pisateljev ustanoviti, in kako pomagali fond oživotvoriti. Poznam obilo prijateljev slovenskega slovstva, ki sicer sami niso pisatelji, ali radi bodo društvo podpirali materijalno. Ti bi bili pomagalni soudi. Kdor je za oživotvorenje takovskega društva, naj svoj pristop pismeno do 30. maja niže podpisanemu naznani, in zraven še sedem provizoričnih odbornikov imenuje. Ti bi si izvolili začasnega starosto, in izdelali pravila za prvi občni zbor, ki bi naj bil v mesecih avgusta ali septembra. Tudi naj se v pismu ime mesta pristavi, v katerem se prvi občni zbor naj snide. Pozneje bi za dušno vzbujanje, in vzbujanje narodne zavesti sploh dobro bilo, da bi se občni zbor vsako leto v katerem drugem mestu slovenskih dežel zbiral. Tako delajo nemška društva filologov, naravoslovcev itd., in videli smo z lastnimi očmi, koliko upliva imajo takšna shajanja učenjakov, ne samo na mesto, nego tudi na vso deželo. Pri teh zborih bi se brali najboljši

spisi, ki bi pozneje se v organu društva objavljali. Bilo bi to shajanje tudi rekreacija za vsakega pisatelja samega, in povabljenemu občinstvu bi se pripravil dušni užitek v svojih posledicah nepopisljiv. Narod po svojih dušnih voditeljih zastopan bi še obveljal bolje, nego po političnih „taborih“, literarne moči bi se spoznavale, delo ložje razdeljevalo, in v kratkem bi mlada nježna cepika dorastla v močno plodonosno drevo. Naj se ta moja tukaj sprožena misel, ki izvira iz najboljšega skoz in skoz nesebičnega namena, vsestranski preudari. Ker učenjakov uprava je: „republika“, ni se bati avtokracije, absolutizma, manje pa še bi koristila našemu početju dušna aristokracija. Prosim torej vse slovenske pisatelje, naj mi do gore odločene dobe naznanijo svoja menenja; upam, ker je moja ideja praktična, da ne bodem nove bridke izkušnje v življenji doživel, katera bi me sicer ne bi odvracevala do smrti posvečevati svojih dušnih moči slovenskemu slovstvu, vendar bi me utegnili s pravičnimi dvombami napolniti zaradi bolje naše prihodnosti.

Na Ponikli (Ponigl, Südbahnstation) 25. februarja 1872.
Davorin Trstenjak.

P e s m i.

Na tujem.

Nikdar ne bodem te pozabil
Preljuba moja domovina,
Prej' bode moj'ga bitja konec,
Ko prideš meni iz spomina.

Zakaj ti si nad vse mi draga,
Le v tebi mi je sreča cvela,
Prisiljen sem zapustil tebe, —
In zemlja tuja me objela.

Iz dna sreča ti jaz pošiljam
Zdihljaje mila domovina,
Prisegam pa da tud' na tujem
Se zvestega bom skazal sina.

O. Lipovnik.

Iz literarne zapuščine Jakoba Košara.

(Glej „Zora“ štev. 2.)

II.

Življenje.

Bister in čerstev vihra vu življenja morje mladenič,
Ino poln vupanja vre srečo mu vsaki natok;
Barka še cela jadra skoz valajočo ravnino
Skače na mehke bregè, — skoči vu strašni prelom,
Ali načeta vriši joč vetri stalno hrušečem —
Zverne se v temnati val, in se pogrozne v razpok.
Ino nevihta gromi v oblakov grozečih okrogih,
Serec strašlivi trepeč — desko pa sterto derži.

1. jan. 1832.

*) Tudi domači umetniki slikarji, podobarji, godb. skladatelji naj bi stopili v to kolo. Pis.

Z m e s i c e .

Zima v davnih časih.

Vsem, katerim se dozdeva letošnja zima pre-
ostra, naj služi v tolažbo sledeče sestavljenje, iz
katerega se vidi, da še so nekdanj zimski časi
huji bili.

401. leta po Kristu je bilo vse Črno morje z
ledom pokrito.
763. se je led že meseca oktobra napravil.
821. je zima trpela od 22. septembra do 12.
aprila.
859. so se ljudje na vozeh vozili čez ja-
dransko morje.
874. je zima trpela od vseh svetnikov do enok*)
(Tag- und Nachtgleiche).
994. od Martinovega do Pankračevega.
1269. 1296. 1307. je veliki del baltijskega
morja zmrznil.
1423. je izhodno morje tako zmrznilo, da so
lahko iz Gedanskega (Danzig) peš hodili
v Danijo.
1480. so povsod v snegu brali.
1573. še so 10. maja vsi gozdi na Pruskem
bili snegom in ledom pokriti.
1643. je bila tako huda zima, da so ptiči o
velikonoči zmrznili.
1667. je 6. maja reka Laba (Elbe) zmrznila
in 3. tjedne z ledom pokrita bila.
1700. še je 15. sušča tako mrzlo bilo, da je
pljunek prvlje, nego je na tla padel,
zmrznil in zemlja še je meseca maja
tako tvrda bila, da so mogli ozidine
predreti.
1728. je zima se začela 25. novembra, in tr-
pela do 1. aprila.
1739. se je zima po neskončno vročem letu
začela 4. novembra, 5. so že vse reke
bile z ledom pokrite. 9. januarja 1840.
so potniki s konji vred na cestah zmr-
znili, vsa mlada goveja živina je od
zime pocrkala Srne in jelene so v
gozdih našli mrtve, jerebice so lahko z
rokami lovili, vino, pivo, ocet je ole-
denelo, če se je čez ulico neslo. Lju-
dem je koža napokala, na severnem in
izhodnem morji so prevažali najtežje
tovore; živina se je mogla 30. tednov
v hlevih rediti; ovac je na tisoče padlo
in kar je najbolje čudovitega: na otoku
Islandu, ki leži v najskrajnem severu,
je bila tako krotka zima, da niti leda
niso vidili.
- Leta: 1287. 1289. 1290. 1301. 1420. 1426.
1473. 1494. 1586 pa je bila tako topla
zima, da so drevesa že meseca januarja
vsa razevetela. Leta 1295. ni trebalo
celo zimo hiš kuriti. L. Časnik.

*) Beseda „enoki“ je znana kraj Sotle.

Razne stvari.

Razen J. Pajka „Izbranih spisov“ in „Dijakla
v luni“, o katerih dveh knjigah je naš list že več po-
vedal, imamo zabeležiti kot nove prikazni v slovenski
književnosti: „Brstje, zbirka različnih pesmij“ od
L. Haderlapa in Iv. Hribarja, in od slovenske Matice za
l. 1871 izdani knjigi: Schoedlera mineralogijo in
geognozijo in „Letopis“. Meseca marca bode dovršen
III. snopič slovenskega Atlanta (Afrika, Avstralija
in evropska Rusija) in Pokornyjevo „živalstvo in
rastlinstvo“, katero oboje se na račun slovenske Ma-
tice tiska.

Matica ilirska razpisuje kot upraviteljica ustano-
vitve grofa Ivana Draškovića za nagradovanje dobrih
knjig za hrvatsko ljudstvo, obresti ustanovljene glavnice
za najboljo knjigo v poduk prostemu hrvatskemu ljudstvu.

„Jačke ili ti narodne pesme prostoga i nepro-
stoga puka hrvatskoga na Ugrih“. Pod tem naslovom
je akademik Fr. Kurelac izdal zbirko narodnih pesmi
hrvatskih.

Dr. Bogišić, Hrvat po rodu, profesor v Odesi in
ruski državni svetovalec, si nabira posebno zaslugo z go-
jitvo zgodovine slovanskega prava. Najbolj znano
in tudi v nemščino prestavljeno knjigo o še malo obde-
lanem polji zgodovine prava med Slovani, je spisal Poljak
Maciejovski, ud jugoslovanske akademije.

„Srbski pokret u južnoj Ugarskoj“ se ime-
nuje knjiga v nekaj zvezkih, katera izhajajo v Belem
gradu.

„Odlomei istoriskog i etnografskog pregleda
Srba i srbskijeh jugoslavenskijeh zemlja u Turskoj
i Austriji od početka pa do Nemanje kralja“. Delo,
ki bode imelo ta naslov, se tiska v Belemgradu.
Spisal ga je profesor tamošnje gimnazije M. Milojević in
vabi k naročbi.

„Pozorište“ je naslov novemu srbskemu listu za
„pozorište (gledališče) i zabavu“.

V Novem Sadu je izšel roman „Siroti boga-
taši“ od M. Jekakija, iz magjarščine v srbsčino prevedel
Gj. Jovanović.

Srbski pesnik dr. Jovan Subotić v Novem
Sadu izdaja svoja dela in je prišlo že sedem zvezkov na
svitlo, v katerih se nahajajo Subotićeva dramatična dela:
Herec, Vladislav, Nemanja, Zvonimir, Prehvala, Miloš
Obilić, Bodim, Kraljica Jakinta in manjši dramatični pro-
izvodi, dalje epos „kraj Dečanski“, o katerem se je v
predsuščevem času mnogo govorilo.

„Istorija srednjega veka“ od Stojana Boško-
vića je knjiga, šolam namenjena, ki je izšla v glavi srbski
knjigotržnici.

V Cetinji, glavnem mestu Črnogore, izhajata
dva lista: „Crnogorac“ (političen list), in „Crnogorka“
(lepoznanski list). Onokrat je na svetlo prišlo delo: „Mala
zemljedelska čitanka za osnovne škole u „Crnoj Gori“ od
Gj. Pavlića v Belem gradu.

Česka dramatika vrlo napreduje. Dramaturg
českega gledišča v Pragi Em. Bozděch, ki je že izdal
dramo „Baron Goertz“ in veseloigro „Zdoby Ko-
tillionův“, spisal je novo dramo pod naslovom „Dobro-
družci“: snov je vzeta iz dobe Rudolfa II. Drugo novo
delo istega pesnika je veseloigra „Světa pán u županu“
in se vrši na dvoru Napoleona I. — Dramatični pisatelj
J. Stolba bode izdal pod naslovom „Divadělni (glediščni)
svět“, zbirko za repertoar pripravnih dobrih iger. — Imamo
tudi navesti dve novi operi: „Prokletý princ“ od V.
Hřimalaga in „Bukovin“ od Fibicha. — Mladostni pesnik
Ladislav Quis je ravno dokončal dramo: „Bar Kochba“,
katere snov je vzeta iz judovske zgodovine ob času ce-
sarja Hadrijana.